

Patryk Gacka*

**PRZEGLĄD ORZECZEŃ I DECYZJI
MIĘDZYNARODOWEGO TRYBUNAŁU KARNEGO**

(WRZESIEŃ 2020 – KWIECIEŃ 2021 R.)

Przegląd orzecznictwa Międzynarodowego Trybunału Karnego od września 2020 r. do kwietnia 2021 r. zawiera analizę orzeczeń dotyczących kolejno postępowania odszkodowawczego w sprawie Jean-Pierre Bemba Gombo (pkt 2), sytuacji Komorów (pkt 3), możliwości prowadzenia postępowania poza haską siedzibą Międzynarodowego Trybunału Karnego (pkt 4), państwowości Palestyny z perspektywy międzynarodowego prawa karnego (pkt 5), winy Dominica Ongwena (pkt 6), odpowiedzialności odszkodowawczej Bosco Ntagandy (pkt 7), zatwierdzenia planu implementacji kolektywnych reparacji w sprawie Thomas Lubangi (pkt 8), postępowania odwoławczego w sprawie B. Ntagandy (pkt 9) oraz podtrzymania wyroku uniewinniającego L. Gbagbo oraz C. Blé Goudé przez Izbę Odwoławczą MTK (pkt 10).

*Patryk Gacka, doktorant Uniwersytetu Warszawskiego; ORCID: 0000-0002-0762-7418. Praca naukowa finansowana ze środków budżetowych na naukę w latach 2016-2021, jako projekt badawczy w ramach programu „Diamentowy Grant” (DI2015 017245). Ponadto autor uzyskał środki finansowe w ramach finansowania stypendium doktorskiego z Narodowego Centrum Nauki w programie Etiuda (2019/32/T/HS5/00563).

1. Wprowadzenie

W przeglądzie orzecznictwa Międzynarodowego Trybunału Karnego od września 2020 r. do lutego 2021 r. analizie poddanych zostanie pięć orzeczeń dotyczących kolejno postępowania odszkodowawczego w sprawie J. P. Bemba Gombo (pkt 2), sytuacji Komorów (pkt 3), możliwości prowadzenia postępowania poza haską siedzibą Międzynarodowego Trybunału Karnego (pkt 4), państwowości Palestyny z perspektywy międzynarodowego prawa karnego (pkt 5) oraz winy Dominica Ongwena (pkt 6).

Zmiany w składzie sędziowskim¹, wybór nowej prezydencji Trybunału², jak i końcowe decyzje wydane w toczących się od wielu lat sprawach pozwalają określić marzec i kwiecień 2021 r. jako okres zmian i podsumowań w Międzynarodowym Trybunale Karnym.

Przegląd orzecznictwa zawiera analizę orzeczeń dotyczących kolejno odpowiedzialności odszkodowawczej B. Ntagandy (pkt 7), za twierdzenia planu implementacji kolektywnych reparacji w sprawie T. Lubangi (pkt 8), postępowania odwoławczego w sprawie B. Ntagandy (pkt 9) oraz podtrzymania wyroku uniewinniającego L. Gbagbo oraz C. Blé Goudé przez Izbę Odwoławczą MTK (pkt 10).

2. Koniec postępowania odszkodowawczego w sprawie J.P. Bemba Gombo

Niniejszy przegląd warto rozpocząć od nawiązania do omówionej już w poprzednim numerze „Głosu Prawa” decyzji MTK dotyczącej żądania J.P. Bemba Gombo o naprawienie szkód wyrządzonych przez rzekome naruszenie jego praw procesowych oraz inne straty finansowe poniesione w związku z toczącym się postępowaniem przed MTK, które ostatecznie zakończyło się jego uniewinnieniem³. Należy w tej mierze przypomnieć, iż decyzją z maja 2020 r., Trybunał odrzucił żądanie Bemby⁴. W październiku ubiegłego roku MTK wydał kolejną decyzję odnoszącą się do roszczenia Bemby, tym razem dotyczącą jednak nie tyle samego żądania odszkodowawczego, co możliwości odwołania się od pierwotnej decyzji w ramach postępowania apelacyjnego na podstawie art. 82 ust. 1 lit. b Statutu

¹ Six new judges sworn in today at the seat of the International Criminal Court, 10 marca 2021 r. (<https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=PR1575>).

² Prezesem Międzynarodowego Trybunału Karnego został prof. Piotr Hofmański. Por. New ICC Presidency elected for 2021-2024, 11 marca 2021 r. (<https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=pr1576>).

³ P. Gacka, Przegląd orzeczeń i decyzji Międzynarodowego Trybunału Karnego (kwiecień-sierpień 2020 r.), Przegląd Prawniczy Allerhanda 2020, t. 3, nr 2(6), s. 368-375.

⁴ The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo, Decision on Mr Bemba's claim for compensation and damages, ICC-01/05-01/08-3694, 18 maja 2020 r.

Rzymskiego (SMTK)⁵. Przepis ten stanowi, iż stronom postępowania przysługuje prawo odwołania się od „decyzji dotyczącej kwestii, która mogłaby w istotny sposób wpłynąć na rzetelny i sprawny przebieg postępowania lub wynik rozprawy (...)”.

Rozpatrując wniosek J.P. Bemby⁶, Trybunał stwierdził, iż orzeczenie w przedmiotowej sprawie nie mieści się w katalogu decyzji, które mogą być przedmiotem postępowania apelacyjnego (art. 81 oraz 82 SMTK)⁷. Korelacja pomiędzy art. 85 a art. 82 SMTK jest bowiem w praktyce możliwa tylko wtedy, gdy określona decyzja Trybunału nie ma charakteru końcowego, lecz zostaje wydana w trakcie wciąż toczącego się postępowania (*interlocutory*)⁸. Natomiast w przedmiotowej sprawie, wydane na podstawie Art. 85 ust. 3 SMTK orzeczenie nie miało wpływu na „rzetelny i sprawny przebieg postępowania lub wynik rozprawy”, o czym stanowi art. 82 ust. 1 lit. b SMTK⁹. J.P. Bemba Gombo nie mógł więc odwołać się od tej decyzji na podstawie tego przepisu.

Do orzeczeń wydawanych na podstawie art. 85 ust. 3 SMTK nie odnosi się ponadto art. 81 SMTK, którego zakres zastosowania pokrywa się z decyzjami kończącymi całe postępowanie albo dany jego etap. Niemożliwe jest zatem zaiscie relacji normatywnej pomiędzy art. 81 a art. 85 ust. 3 SMTK. W praktyce oznacza to, że postępowanie na podstawie art. 85 SMTK ma charakter jednoinstancyjny, gdy decyzja o odrzuceniu wniosku dotyczy wyjątkowej podstawy odszkodowania za poważną i oczywistą omyłkę sądową.

Omawiana decyzja Trybunału prowadzi do wniosku, że postępowanie odszkodowawcze w sprawie J.P. Bemby zakończyło się w sensie merytorycznym już w maju 2020 r.¹⁰ Nie wyklucza to natomiast możliwości dochodzenia odszkodowania przez J.P. Bembę przed innymi sądami. W praktyce ścieżka ta zdaje się jednak otwarta tylko

⁵ Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r. (Dz.U. 2003 nr 78 poz. 708); *The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo, Decision on the request for leave to appeal the ‘Decision on Mr Bemba’s claim for compensation and damages’, ICC-01/05-01/08, 1 października 2020 r.*

⁶ *The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo, Request for leave to appeal the ‘Decision on Mr Bemba’s claim for compensation and damages’, ICC-01/05-01/08, 25 maja 2020 r.*

⁷ *The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo, Decision on the request for leave to appeal the ‘Decision on Mr Bemba’s claim for compensation and damages’...*, pkt 9.

⁸ Wydana w związku z art. 85 ust. 1 SMTK („Każdy, kto stał się ofiarą bezprawnego zatrzymania lub aresztowania, ma prawo do odszkodowania”), a nie art. 85 ust. 3 SMTK. Wynika to z dwuetapowego charakteru postępowania na podstawie art. 85 ust. 1 SMTK, w ramach którego decyzja o sumie odszkodowania musi być poprzedzona decyzją dotyczącą bezprawności zatrzymania lub aresztu. Por. *The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo et al., Decision on request for compensation for unlawful detention, ICC-01/05-01/13, 26 lutego 2016 r.*; *The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo et al., Judgment on Mr Mangenda’s appeal against the “Decision on request for compensation for unlawful detention”, ICC-01/05-01/13 OA 13, 8 sierpnia 2016 r.*

⁹ *The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo, Decision on the request for leave to appeal the ‘Decision on Mr Bemba’s claim for compensation and damages’...*, pkt 13.

¹⁰ *The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo, Decision on the request for leave to appeal the ‘Decision on Mr Bemba’s claim for compensation and damages’...*, pkt 17.

teoretycznie w związku z wieloma trudnymi do jednoznacznego zakwalifikowania wątpliwościami prawnymi¹¹. Z tego też względu, wyrównanie liczonych w milionach dolarów strat J.P. Bemby w drodze procedury sądowej jest mało prawdopodobne.

3. O karygodności zbrodni – Komory *versus* Prokurator MTK

Postępowania karne przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym nie mogą toczyć się w każdej sprawie w odniesieniu do każdej zbrodni międzynarodowej. Pomijając kwestie prawne sprzężone z zasadą komplementarności wyrażającą pierwszeństwo sądownictwa krajowego przed sądownictwem międzynarodowym (art. 1 w zw. z art. 17 SMTK), skrajny legalizm w międzynarodowym prawie karnym jest zwyczajnie nieosiągalny. Sądownictwo międzynarodowe ma być wszak przysłowiową ostatnią deską ratunku, nie zaś pierwszym punktem odniesienia w każdej sytuacji spornej.

Podobny filtr musi być z tego względu przyjmowany przez Prokuratora MTK dokonującego selekcji spraw w ramach postępowania wyjaśniającego. Nie każde zawiadomienie o popełnieniu zbrodni międzynarodowej podlegającej jurysdykcji MTK będzie zatem uzasadniało wszczęcie postępowania przygotowawczego, nie wspominając już o prowadzeniu sprawy przeciwko konkretnemu oskarżonemu.

Jedną z bardziej spornych i wiele już lat trwających batalii sądowych dotyczących tego, czy określona sytuacja powinna być przedmiotem postępowania przygotowawczego przed MTK jest tzw. sytuacja Komorów odnosząca się do ataku jednostek izraelskich na flotyllę humanitarną skierowaną do Gazy w 2010 r. Przekazana do Trybunału przez Komory w 2013 r., sytuacja ta była najpierw przedmiotem oceny przez Prokuratora MTK. Mimo że stwierdzono, iż istniały podstawy do tego, by sądzić, że doszło do popełnienia zbrodni międzynarodowych przeciwko życiu i zdrowiu ludzkiemu w trakcie wspomnianego ataku, przekazana sytuacja została uznana przez Prokuratora MTK za niespełniającą przesłanki wymaganego stopnia karygodności sprawy jako podstawy do stwierdzenia, że sprawa jest dopuszczalna przed MTK (art. 17 ust. 1 pkt d oraz art. 53 SMTK).

¹¹ W tym przypadku ma to związek przede wszystkim z pytaniem o to, czy odpowiedzialność za mienie Bemby (m.in. jego samolot), które zostało objęte decyzją MTK o zamrożeniu jego aktywów, powinien ponosić Trybunał, czy raczej państwa (m.in. Portugalia), które faktycznie sprawowały pieczę nad wspomnianym majątkiem. W majowej decyzji Trybunał stanął na stanowisku, że to państwo realizujące swoje zobowiązania wynikające z pomocy prawnej (m.in. art. 93 SMTK) bierze na siebie odpowiedzialność za prawidłowe wykonanie wniosku Trybunału. Por. The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo, Decision on Mr Bemba's claim for compensation and damages..., pkt. 57 oraz 64.

Po pierwszej odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego przez Prokuratora MTK, kolejne lata przyniosły odwołania Komorów i orzeczenia MTK uchylające kolejne decyzje Prokuratora MTK oraz określające kryteria, które Prokurator MTK powinien uwzględnić przy ponownej ocenie wniosku Komorów. Wydana we wrześniu 2020 r. decyzja ma w tym względzie przełomowy charakter, gdyż kończy ona ten długotrwały i w istocie bezwocny w sensie procesowym spór prawny¹².

Decyzja Trybunału zawiera szczegółowe i aktualne rozważania dotyczące mandatu Prokuratora MTK odnośnie do wszczęcia postępowania przygotowawczego. Stwierdzono w niej między innymi, że art. 53 SMTK, który odwołuje się do „uzasadnionej podstawy do prowadzenia postępowania”, wprowadza najniższy standard dowodowy spośród tych obowiązujących w Statucie. Standard ten oznacza bowiem, że uzasadniona podstawa nie musi w sposób definitywny przesądzać interpretacji faktów oraz ich prawnej oceny¹³. Celem postępowania przygotowawczego jest dopiero rozstrzygnięcie potencjalnych wątpliwości faktualnych.

Trybunał wyjaśnił ponadto, iż przy ocenie karygodności Prokurator MTK musi uwzględnić ilościowe i jakościowe kryteria odnoszące się do skali zbrodni, natury zbrodni, sposobu ich popełnienia oraz wpływu zbrodni na pokrzywdzonych¹⁴. Chociaż rolą Prokuratora MTK oraz Trybunału, nie jest kolejno prowadzenie i rozpatrywanie spraw o marginalnym znaczeniu, zbrodnie podlegające jurysdykcji MTK z zasady będą przestępstwami o wystarczającym stopniu karygodności¹⁵. Procesowa przesłanka karygodności zostanie więc w domyśle spełniona, jeżeli przedmiotem postępowania będą czyny wypełniające znamiona zbrodni międzynarodowych. Sytuacja Komorów jest jednak dowodem na to, że nie w każdym przypadku wypełnienie tej przesłanki będzie od razu rozpoznawalne, a sprawy dotyczące zbrodni międzynarodowych o mniejszym stopniu karygodności mogą być w efekcie pomijane w postępowaniu przed MTK.

Zgodnie z art. 53 ust. 3 punkt (a) SMTK „[n]a wniosek państwa, które przedstawiło sytuację na podstawie artykułu 14, lub Rady Bezpieczeństwa w przypadku przewidzianym w artykule 13 punkt (b) Izba Przygotowawcza może zbadać zasadność decyzji Prokuratora o odmowie wszczęcia postępowania lub wniesienia oskarżenia, podjętych na podstawie ustępu 1 lub 2, i może nakazać Prokuratorowi ponowne rozważenie jego decyzji”. Izba Przygotowawcza badająca

¹² Situation on the Registered Vessels of the Union of the Comoros, The Hellenic Republic and the Kingdom of Cambodia, Decision on the ‘Application for Judicial Review by the Government of the Comoros’, ICC-01/13, 16 września 2020 r.

¹³ Ibidem, pkt 16.

¹⁴ Ibidem, pkt 20.

¹⁵ Ibidem, pkt 22.

zasadność decyzji Prokuratora MTK na podstawie tego przepisu może uwzględnić trzy różne zagadnienia odnoszące się do kwestii prawnych, kwestii faktycznych oraz oceny karygodności¹⁶. Na każdym z tych poziomów, Trybunał posiada kompetencję do tego, by sformułować określoną ścieżkę interpretacyjną, która musi być następnie uwzględniona przez Prokuratora MTK przy ponownym rozpatrywaniu zasadności wszczęcia postępowania przygotowawczego. Zarazem jednak, Izba Przygotowawcza nie posiada uprawnień do tego, by zastąpić Prokuratora MTK w odniesieniu do konkluzji prowadzonej analizy¹⁷. Oznacza to, że końcowa decyzja co do wszczęcia postępowania, albo pozostawienia wniosku bez dalszego rozpoznania należy tak czy inaczej do samego Prokuratora MTK.

W przedmiotowej sytuacji, interakcja pomiędzy Trybunałem a Prokuratorem MTK przebiegała na dwóch poziomach sądowych, które objęły Izbę Przygotowawczą oraz Izbę Odwoławczą MTK. Analizowana decyzja ma w tej mierze specyficzny charakter. Została ona bowiem wydana ponownie przez Izbę Przygotowawczą jako organ właściwy do zbadania, czy decyzja Prokuratora MTK o niewszczeniu postępowania przygotowawczego pomimo uwzględnienia dyrektyw Izby Odwoławczej była właściwa. W przedmiotowej decyzji Izba Przygotowawcza stwierdziła, że decyzja Prokuratora MTK z 2019 r. nie wypełniła wspomnianych wymogów. Była ona zatem wadliwa pod względem prawnym.

Pomimo tej konkluzji, Izba nie zdecydowała się jednak na przedłużenie postępowania poprzez nałożenie na Prokuratora MTK obowiązku ponownego rozważenia swojej wadliwej decyzji na podstawie art. 53 SMTK. Podjęto natomiast decyzję o zamknięciu przedmiotowego postępowania wobec braku pewności, czy Trybunał w ogóle posiada taką kompetencję, tj. czy pomimo rozpatrzenia sprawy przez Izbę Odwoławczą może wnieść o ponowne rozważenie decyzji przez Prokuratora MTK wobec niespełnienia wymogów określonych przez Izbę Odwoławczą. Istota problemu sprowadzała się zatem do pytania, czy rolą Izby Przygotowawczej na tym etapie postępowania jest wyłącznie kontrola spełnienia przez Prokuratora MTK wymogów postawionych przez Izbę Odwoławczą, czy też samodzielne nałożenie określonych obowiązków w sytuacji, w której Prokurator MTK nie wykonał wspomnianych dyrektyw Izby Odwoławczej.

Ostatecznie Izba przychyliła się do bardziej zachowawczej wykładni swojej własnej kompetencji kontrolnej. Można argumentować, że była to trafna decyzja. Przyjęcie przeciwnego rozumowania mogłoby bowiem doprowadzić do swoistego stanu zapętlenia – Prokurator MTK podtrzymywałaby swoje dotychczasowe stanowisko,

¹⁶ Ibidem, pkt 23.

¹⁷ Ibidem.

modyfikując wyłącznie argumenty prowadzące do takiej samej konkluzji, zaś Izby Przygotowawcze i Odwoławcze MTK w kolejnych fazach postępowania kontynuowałyby rozpatrywanie decyzji odmownych i bezskutecznie starałyby się naprowadzić Prokuratora MTK na właściwą drogę.

To zapętlenie wynika z faktu, iż – jak już wspomniano powyżej – Trybunał nie posiada kompetencji do tego, by narzucić określony rezultat wstępnej kontroli wniosku Prokuratorowi MTK. Może natomiast zbadać, czy kryteria wyłożone przez Izbę Odwoławczą zostały właściwie uwzględnione. Sytuacja Komorów, w tym zwłaszcza analizowana decyzja Trybunału, jest jednak dowodem na to, że nawet negatywna konkluzja w tej mierze nie będzie skutkowałą ponownym zawezwaniem Prokuratora MTK do rozpatrzenia swojej poprzedniej decyzji po przejściu obu etapów postępowania, tj. etapu przed Izbą Przygotowawczą oraz Izbą Odwoławczą MTK. Za trafną uznać należy z tego względu konkluzję Trybunału, iż podział uprawnień i zakres nadzoru Trybunału na podstawie art. 53 ust. 3 pkt b SMTK pozostaje niejasny¹⁸.

4. Międzynarodowy (haski) Trybunał Karny?

Jasne jest, że sądy i trybunały międzynarodowe muszą posiadać siedziby dla zapewnienia im odpowiednich warunków pracy. Haga i jej okolice urastają w tej mierze do rangi stolicy sądownictwa międzynarodowego. Współcześnie jest tak za sprawą przede wszystkim dwóch stałych trybunałów międzynarodowych, tj. Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości oraz Międzynarodowego Trybunału Karnego. Pomimo posiadania swojej siedziby w holenderskiej Hadze, co wynika jednoznacznie z tekstu Statutu Rzymskiego (art. 3 ust. 1 SMTK), Trybunał może jednak ustanowić swoją siedzibę „gdzie indziej, jeżeli uzna to za pożądane” (art. 3 ust. 3 SMTK).

Kwestia siedziby sądu tylko pozornie ma charakter techniczny, co dotyczy zarówno perspektywy krajowej, jak i międzynarodowej. Gdy idzie o tę pierwszą, właściwość dotyczy wszak nie tylko charakteru spraw, ale także miejsca popełnienia przestępstwa. Trudna do wyobrażenia byłaby sytuacja, w której przestępstwo kradzieży popełnione przez jednego mieszkańca Gdańska przeciwko innemu mieszkańcowi Gdańska w centrum Gdańska byłoby ścigane przez oddział prokuratury w Rzeszowie, a następnie rozpatrywane przez sąd w Legnicy¹⁹. To, co byłoby jednak trudne do zaakceptowania na poziomie krajowym, jest normą na poziomie międzynarodowym.

¹⁸ Ibidem, pkt 111.

¹⁹ Por. generalną regułę w prawie polskim zawartą w art. 31 § 1. Kodeksu postępowania karnego, który stanowi, iż „[m]iejscowo właściwy do rozpoznania sprawy jest sąd, w którego okręgu popełniono przestępstwo”.

Tak bowiem rysują się realia międzynarodowego sądownictwa karnego, które opiera się przecież na pojedynczych organach sądowych, zazwyczaj oddalonych o tysiące kilometrów od miejsc zbrodni i ich ofiar.

W odniesieniu do Międzynarodowego Trybunału Karnego, miejsce rozpoznawania sprawy ma znaczenie na kilku różnych poziomach. Z perspektywy strategicznej, daje ono podstawy do zarzutu, że Międzynarodowy Trybunał Karny jest jeszcze jedną instytucją sankcjonującą swoisty neokolonializm państw zachodnich w ich kontaktach z innymi krajami, w tym zwłaszcza z państwami afrykańskimi, które stanowiły i wciąż stanowią podstawowy przedmiot aktywności Trybunału. Lokalizacja Trybunału ma ponadto znaczenie praktyczne. Skutkuje ona bowiem koniecznością pokonywania tysięcy kilometrów przez świadków, ofiary, rodziny, pełnomocników, pracowników Trybunału i inne osoby zaangażowane w prowadzenie postępowania. Rodzi to także problemy logistyczne i obciążenia finansowe. W końcu siedziba Trybunału z dala od miejsca konfliktu ma znaczenie symboliczne i komunikacyjne. Nieuchronnie ogranicza, a niekiedy wręcz uniemożliwia bieżący kontakt pomiędzy Trybunałem i jego kadrami a społecznością ofiar.

W tym kontekście, należy przypomnieć, iż ofiary zbrodni rzekomo popełnionych na terytorium Mjanmy przebywają od kilku lat w wielkim obozie w Bangladeszu²⁰. Odległość dzieląca je od Trybunału jest zatem znacząca. Nie dziwi więc to, że w przedmiotowej sytuacji pomysł przeniesienia postępowania na podstawie art. 3 ust. 3 SMTK pochodził od przedstawicieli ofiar. Wniosek o odbycie całości albo części tego postępowania poza siedzibą Trybunału w mniejszej odległości od samych ofiar został przez nich złożony przez już w sierpniu 2020 r.²¹, a więc w niecały rok po wszczęciu postępowania przygotowawczego przed MTK²².

To nie kwestie materialne, lecz kwestie proceduralne leżały u podstaw decyzji Trybunału²³. Możliwość przeniesienia postępo-

²⁰ Szacuje się, że w obozie dla uchodźców z Mjanmy (Cox's bazar) przebywa około miliona osób (<https://www.redcross.org.nz/stories/overseas/behind-statistics/>).

²¹ Sam pomysł przeniesienia postępowania bliżej miejsca, w którym przebywają ofiary zbrodni, nie jest jednak w praktyce MTK nowy. Por. Situation in the People's Republic of Bangladesh and Republic of the Union of Myanmar, Victims' joint request concerning hearings outside the host State, ICC-01/19, 4 sierpnia 2020 r., pkt 11-12.

²² Situation in the People's Republic of Bangladesh/Republic of the Union of Myanmar, Decision Pursuant to Article 15 of the Rome Statute on the Authorisation of an Investigation into the Situation in the People's Republic of Bangladesh/Republic of the Union of Myanmar, ICC-01/19-27, 14 listopada 2019 r. Zob. także: P. Gacka, Przegląd orzeczeń i decyzji Międzynarodowego Trybunału Karnego (kwiecień-sierpień 2019 r.), Głos Prawa. Przegląd Prawniczy Allerhanda 2019, t. 2, nr 2(4), s. 347-348; P. Gacka, Przegląd orzeczeń i decyzji Międzynarodowego Trybunału Karnego (kwiecień-sierpień 2019 r.), Głos Prawa. Przegląd Prawniczy Allerhanda 2018, t. 1, nr 1-2, s. 127-129.

²³ Situation in the People's Republic of Bangladesh/Republic of the Union of Myanmar, Corrected version of "Decision on Victims' joint request concerning hearings outside the host State", ICC-01/19, 27 października 2020 r.

wania jest bowiem przewidziana nie tylko we wspomnianym art. 3 SMTK, lecz podlega także dodatkowemu uszczegółowieniu w regule 100 Reguł Procesowych i Dowodowych MTK (RPD MTK). Zgodnie z tym przepisem, Trybunał może zdecydować – w konkretnej sprawie i gdy będzie to leżało w interesie wymiaru sprawiedliwości – o odbyciu posiedzenia w całości albo w części w państwie innym, aniżeli państwo przyjmujące, przez taki okres albo okresy czasu jakie są niezbędne. Reguła 100(2) RPD MTK przewiduje z kolei procedurę służącą do tego, by taką decyzję podjąć.

Wbrew treści tej reguły, w przedmiotowej sytuacji z wnioskiem o przeniesienie postępowania wystąpili sami przedstawiciele ofiar, którym ani Statut, ani Reguły nie przyznają takiej kompetencji. Rozpatrując ich wnioski, Trybunał nie stwierdził jednak, iż przedstawiciele ofiar nie posiadają prawa do wszczęcia przedmiotowego postępowania. Przeciwnie, ofiary mogą zainicjować to postępowanie na podstawie generalnej klauzuli upoważniającej do wyrażania przez nie opinii i poglądów w toczących się przed Trybunałem postępowaniach (art. 68 ust. 3 SMTK)²⁴. Wszczęcie takiego postępowania wypadkowego może zostać dokonane jeszcze na etapie sytuacji, a zatem na etapie poprzedzającym sprawę przeciwko konkretnemu sprawcy²⁵. Izba Przygotowawcza podkreśliła ponadto wagę efektywnego gromadzenia materiału dowodowego (art. 56 SMTK), jak i istotnego charakteru sprawowania wymiaru sprawiedliwości w bliskiej odległości od miejsca zbrodni, ofiar i świadków²⁶.

Powyższe rozważania nie doprowadziły jednak Trybunału do wniosku, że skorzystanie z procedury rekomendowania zmiany miejsca postępowania na podstawie reguły 100(2) RPD MTK byłoby na tym etapie właściwe²⁷. Trybunał uznał, że byłoby to działanie przedwczesne, biorąc pod uwagę fakt, iż żadne posiedzenie Izby nie było jeszcze zaplanowane w chwili podejmowania tej decyzji. Z drugiej strony, wniosek ofiar nie został przez Trybunał odrzucony jako całkowicie pozbawiony podstaw prawnych. Izba podkreśliła natomiast, że będzie kontynuowała analizowanie możliwości podjęcia pewnych czynności procesowych na miejscu, tj. bliżej samych ofiar zbrodni²⁸. Nie jest zatem wykluczone, że postępowanie sądowe zostanie – przynajmniej w części – przeniesione do Azji na dalszym jego etapie. Z perspektywy potrzeby bliższej interakcji z Trybunałem, poczucia własności procesu oraz przeciwdziałania wizji Trybunału jako organu dostarczającego wyłącznie „sprawiedliwość oddaloną” (*distant justice*), byłoby to z pewnością pożądane.

²⁴ Ibidem, pkt 23.

²⁵ Ibidem, pkt 22.

²⁶ Ibidem, pkt 25.

²⁷ Ibidem, pkt 26.

²⁸ Ibidem, pkt 27.

5. Państwowość Palestyny a postępowanie przed MTK

Nie ma wątpliwości co do tego, że stronami Statutu Rzymskiego mogą być wyłącznie państwa (art. 125 ust. 3 SMTK). Na tym tle, jednym z bardziej kontrowersyjnych zagadnień jurysdykcyjnych w ostatnim czasie była kwestia możliwości prowadzenia postępowania karnego przed MTK w odniesieniu do czynów popełnionych na okupowanym terytorium Palestyny. Z jednej strony, niedookreślony charakter Palestyny z perspektywy podmiotowości międzynarodowo-prawnej rodzi bowiem pytanie o to, czy może być ona uznana za państwo. Z drugiej zaś strony, w odniesieniu do potencjalnego postępowania karnego, niezbędne jest także uwzględnienie faktu, iż będący okupantem Izrael nie jest stroną Statutu Rzymskiego.

W 2015 r. Palestyna złożyła do MTK deklarację na podstawie art. 12 ust. 3 SMTK²⁹, uznając tym samym jurysdykcję MTK w odniesieniu do jej „okupowanego terytorium” od czerwca 2014 r.³⁰ Następnie Palestyna złożyła także dokumenty potwierdzające zakończenie procedury akcesyjnej do systemu MTK na podstawie art. 125 ust. 2 SMTK³¹. Trzy lata później Palestyna przedstawiła z kolei sytuację (*situation*), wskazując na popełnienie zbrodni objętych jurysdykcją MTK na jej terytorium i wobec jej obywateli³².

Rozpatrując wniosek Palestyny, w związku z wątpliwościami odnoszącymi się do właściwości Trybunału, Prokurator MTK wniosła jednak o wydanie orzeczenia w sprawie dopuszczalności sytuacji na podstawie art. 19 ust. 3 SMTK³³, dążąc w ten sposób do ustalenia, czy prowadzenie postępowania byłoby zgodne z regułami określającymi funkcjonowanie i jurysdykcję MTK³⁴.

Polityczny wymiar sporu palestyńsko-izraelskiego jest niezaprzeczalny. Zdając sobie sprawę z tego faktu, w odnoszącym się do wniosku Prokuratora MTK orzeczeniu z lutego 2021 r., Trybunał podkreślił wyraźnie, że polityczne konsekwencje związane z przedmiotem sporu nie oznaczają, iż spór nie ma (także) charakteru praw-

²⁹ „Jeżeli zgodnie z ustępem 2 wymagane jest uznanie jurysdykcji Trybunału przez Państwo, które nie jest Stroną statutu, państwo to może, w drodze deklaracji złożonej Sekretarzowi, uznać jurysdykcję Trybunału w odniesieniu do danej zbrodni (...)”.

³⁰ Declaration Accepting the Jurisdiction of the International Criminal Court, 31 grudnia 2014 r. (https://www.icc-cpi.int/iccdocs/PIDS/press/Palestine_A_12-3.pdf).

³¹ The State of Palestine accedes to the Rome Statute, 7 stycznia 2015r. (https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=pr1082_2). Art. 125 ust. 2 SMTK („Niniejszy statut podlega ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu przez podpisujące państwa. Dokumenty ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia składa się Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych”).

³² Referral by the State of Palestine Pursuant to Article 13(a) and 14 of the Rome Statute, 15 maja 2018 r. (https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/2018-05-22_ref-palestine.pdf).

³³ Art. 19 ust. 3 SMTK stanowi, że „Prokurator może żądać od Trybunału wydania orzeczenia w sprawie jurysdykcji lub dopuszczalności (...)”.

³⁴ Situation in the State of Palestine, Prosecution request pursuant to article 19(3) for a ruling on the Court's territorial jurisdiction in Palestine, ICC-01/18-12, 22 stycznia 2020 r., pkt. 70-87 (przepis ten nie ogranicza się wyłącznie do fazy „sprawy”, lecz obejmuje także fazę „sytuacji”).

nego³⁵. Rolą Trybunału jest przeanalizowanie tych faktów i okoliczności, które mają znaczenie prawne, nie zaś wnikanie się w spory polityczne. W tym konkretnym przypadku Trybunał miał zatem za zadanie zbadać, czy posiada jurysdykcję nad okupowanym terytorium Palestyny, pamiętając zarazem o odmiennym statusie Palestyny oraz Izraela w ich relacjach normatywnych z Trybunałem³⁶.

Po stwierdzeniu możliwości rozpatrzenia wniosku Prokuratora na podstawie art. 19 ust. 3 SMTK, we wspomnianej decyzji Trybunał podjął się analizy szczegółowych zagadnień mających bezpośredni wpływ na zakres jego jurysdykcji. W tej mierze, w pierwszej kolejności Trybunał był zmuszony zbadać kwestię wspomnianej państwowości Palestyny. Wedle stanowiska zaprezentowanego m.in. przez Prokuratora MTK, Palestyna powinna być uznana za państwo. W swojej decyzji, Izba nie zdecydowała się jednak na poczynienie tak jednoznacznej i daleko idącej konstatacji³⁷, wskazując wyłącznie, iż Palestyna jest Państwem-Stroną w rozumieniu art. 12 ust. 2 Statutu Rzymskiego, a także w związku z procedurą przystąpienia przez nią do Statutu Rzymskiego³⁸. Trybunał nie dokonał natomiast autorytatywnej oceny sytuacji prawnej Palestyny z perspektywy prawa międzynarodowego publicznego. Zagadnienie to zostało zresztą podniesione w pismach procesowych wniesionych m.in. przez kilka państw (Czechy, Austria, Australia, Węgry, Niemcy, Brazylia, Uganda), które otwarcie sprzeciwiły się uznaniu państwowości Palestyny³⁹. Podobny pogląd podtrzymuje od dawna także Izrael⁴⁰. Niezależnie od tych głosów sprzeciwu, Trybunał podjął się analizy prawa do samostanowienia narodów, konkludując, że jest ono prawem człowieka mającym charakter *erga omnes*, a zarazem znajdującym zastosowanie do Palestyny w związku z jej okupowanymi od 1967 r. terytorium⁴¹.

Chociaż konkluzja, do której ostatecznie doszedł Trybunał, otwiera ścieżkę do prowadzenia nie tylko postępowania przygotowawczego, ale także – w dalszej perspektywie czasowej – do wniesienia przez Prokuratora MTK spraw konkretnych podejrzanych i oskarżonych, może ona także pozostawiać pewien niedosyt, gdy idzie o zaprezentowaną argumentację w odniesieniu do kwestii państwowości Palestyny. Trudno w tej mierze nie odnieść wrażenia, że w swoim rozumowaniu Trybunał został zmuszony do umiejętnego lawirowania pomiędzy treścią Statutu z jednej strony (tj. odniesienie

³⁵ Situation in the State of Palestine, Decision on the 'Prosecution request pursuant to article 19(3) for a ruling on the Court's territorial jurisdiction in Palestine', ICC-01/18, 5 lutego 2021 r.

³⁶ Por. Ibidem, pkt. 53-57.

³⁷ Ibidem, pkt. 106, 113.

³⁸ Ibidem, pkt. 93 oraz 102.

³⁹ Ibidem, pkt 101.

⁴⁰ Ibidem, pkt. 27-30.

⁴¹ Ibidem, pkt 114-123.

do Państwa-Strony) a jednoznacznym stwierdzeniem, że Palestyna jest państwem z drugiej strony. Chcąc za wszelką cenę uniknąć tej drugiej konkluzji⁴², ale zarazem nie zaprzeczyć faktom związanym z przystąpieniem Palestyny do systemu MTK, Trybunał musiał więc uznać, że Palestyna jest państwem w systemie MTK, pozostawiając jednak kwestię jej szerzej pojętej państwowości otwartą⁴³.

Tak czy inaczej, biorąc pod uwagę fakt, iż system MTK stanowi część prawa międzynarodowego *sensu largo*, decyzja MTK może być odtąd przywoływana jako jeden z dowodów na rzecz uznania międzynarodowoprawnej państwowości Palestyny⁴⁴.

6. Ofiara oraz sprawca? Wyrok skazujący w sprawie Dominica Ongwen

Na pierwszy rzut oka, pojęcia ofiary i sprawcy przestępstwa znajdują się na znaczeniowych antypodach. W klasycznych przykładach przestępstw (np. zabójstwo), z jednej strony widnieje bowiem ich sprawca, z drugiej zaś pokrzywdzona jednostka. Ta prosta konfiguracja nie oddaje jednak charakteru sprawstwa i pokrzywdzenia w każdym przypadku. Doskonałą egzemplifikację takiej niejednoznacznej sytuacji stanowi między innymi kazus dzieci-żołnierzy.

Dziekiem-żołnierzem był Dominic Ongwen. Zrekrutowany w bardzo młodym wieku podczas powrotu ze szkoły, Ongwen stał się jednym z wielu dzieci na świecie, które były i wciąż są zmuszane do walki na rzecz organizacji zbrojnych⁴⁵. Sam Ongwen został „żołnierzem” Armii Oporu Pańskiego (*Lord's Resistance Army* – LRA), aktywnej w Ugandzie od lat 80. XX wieku, której przewodził wciąż nieschwytany Joseph Kony. Spędził w niej w sumie kilkanaście lat swojego życia. W ramach MTK, sprawa Ongwena sięga jeszcze roku 2005, gdy wydane zostały nakazy aresztowania przywódców LRA⁴⁶.

⁴² „The Court is not constitutionally competent to determine matters of statehood that would bind the international community” – Ibidem, pkt 108.

⁴³ „The reference to '[t]he State on the territory of which the conduct in question occurred' in article 12(2)(a) of the Statute cannot be taken to mean a State fulfilling the criteria for statehood under general international law” – Ibidem, pkt 106.

⁴⁴ Odnotować także wypada, że w chwili przystąpienia Palestyny do systemu MTK tylko jedno Państwo-Strona Statutu MTK – tj. Kanada – zgłosiła sprzeciw oparty na twierdzeniu, że Palestyna nie jest państwem, a zatem nie może być także Państwem-Stroną (Ibidem, pkt 100). Kwestia uznania państwowości Palestyny ma, co jasne, szerszy wymiar. Współcześnie mniej więcej 2/3 społeczności międzynarodowej dokonało aktu uznania tego faktu. Por. *Which Countries Recognize Palestine? Colombia Becomes 137th U.N. Member to Do So*, Newsweek, 8 października 2018 r. (<https://www.newsweek.com/which-countries-recognize-palestine-colombia-becomes-137-un-member-1068318>); Permanent Observer Mission of the State of Palestine to the United Nations: New York (<https://palestineun.org/>).

⁴⁵ Por. P. Gacka, *Can duress exclude criminal responsibility of former child soldiers? The case of Dominic Ongwen before the International Criminal Court*, „Studia Iuridica” 2020, nr 82, s. 78-100.

⁴⁶ Situation in Uganda, Warrant of Arrest for Dominic Ongwen, ICC-02/04-01/15-6, 8 lipca 2005 r.

Niemniej, jak dotąd tylko jeden z nich – Dominic Ongwen – trafił przed oblicze Trybunału. Miało to miejsce w 2015 r.⁴⁷

Sprawa Ongwena jest pod wieloma względami fascynująca i tragiczna zarazem. Jest ona przykładem tego, w jaki sposób czynniki niezależne od nas mogą wpłynąć na nasze dalsze życie (kwestia „trafu”). Życiorys Ongwena dowodzi ponadto, że status ofiary może z czasem przekształcić się w status ofiary-sprawcy, a następnie po prostu sprawcy. W tym względzie znamienne jest zwłaszcza to, że pośród 70 zarzutów sprawstwa zbrodni wojennych oraz zbrodni przeciwko ludzkości sformułowanych przeciwko D. Ongwenowi znaleźć można było także te odnoszące się do jego osobistego udziału w bezprawnym rekrutowaniu dzieci-żołnierzy do szeregów LRA. Ongwen dopuścił się zatem tych samych czynów, których sam był kiedyś ofiarą.

W wyroku z lutego 2021 r., Trybunał uznał D. Ongwena winnym większości zarzucanych mu czynów (62 spośród 70 zarzutów)⁴⁸. Już jako pełnoletnia osoba, Ongwen popełnił zbrodnie wojenne oraz zbrodnie przeciwko ludzkości. Z kolei tak zwany argument z pierwotnego pokrzywdzenia, a więc okoliczność, iż Ongwen był w istocie ofiarą, nie zaś sprawcą, działając pod wpływem przymusu wspomnianego wcześniej Kony’ego, nie został przez Trybunał przyjęty⁴⁹. Trybunał nie stwierdził także, jakoby zachodziły w tej sprawie inne okoliczności wyłączające odpowiedzialność karną (m.in. choroba psychiczna)⁵⁰. W liczącym blisko 1100 stron wyroku, drobiazgowo przedstawiono natomiast materiał dowodowy, który potwierdza winę Ongwena. Jego czyny wypełniły opisy wielu różnych zbrodni, w tym tych wymierzonych w integralność cielesną i wolność seksualną. Wyrok porusza ponadto interesujące i cokolwiek obce naszej kulturze argumenty o kontratypowym charakterze, takie jak rola czarów i nadprzyrodzonych sił, które miał rzekomo posiadać Joseph Kony, wpływając w ten sposób na swoich podwładnych i sterując ich działaniami⁵¹.

Stwierdzenie winy Ongwena rozpoczęło kolejną fazę postępowania przed MTK, która dotyczy sankcji karnej oraz odpowiedzialności odszkodowawczej względem ofiar zbrodni (4095 pokrzywdzonych uczestniczyło w procesie)⁵². Nietypowość tej sprawy powoduje, iż

⁴⁷ Situation in Uganda, Report of the Registry on the voluntary surrender of Dominic Ongwen and his transfer to the Court, ICC-02/04-01/15-189, 22 stycznia 2015 r.

⁴⁸ The Prosecutor v. Dominic Ongwen, Trial Judgment, ICC-02/04-01/15, 4 lutego 2021 r., pkt 3116.

⁴⁹ Ibidem, pkt 2581-2672 („the Chamber notes that Dominic Ongwen committed the relevant crimes when he was an adult and, importantly, that, in any case, the fact of having been (or being) a victim of a crime does not constitute, in and of itself, a justification of any sort for the commission of similar or other crimes – beyond the potential relevance of the underlying facts to the grounds excluding criminal responsibility expressly regulated under the Statute”).

⁵⁰ Ibidem, pkt. 2448-2580.

⁵¹ Ibidem, pkt 2643-2658.

⁵² Ibidem, pkt 25.

przyszłe orzeczenia – w przypadku utrzymania wyroku o winie Ongwena w postępowaniu apelacyjnym – mogą przynieść przełomowe konkluzje w odniesieniu do natury wiktylizacji oraz zakresu odpowiedzialności karnej i odszkodowawczej byłych dzieci-żołnierzy. O ile bowiem specyficzny życiorys Ongwena, w tym jego status ofiary, nie został uznany za istotny czynnik na etapie ustalania winy oskarżonego, o tyle można już teraz domniemywać, że większa uwaga zostanie poświęcona tym zagadnieniom w sankcyjno-reparacyjnej fazie procesu.

7. Odpowiedzialność odszkodowawcza Bosco Ntagandy

Kilkanaście miesięcy po wyroku stwierdzającym winę B. Ntagandy oraz wyroku nakładającym na niego wysoką, bo sięgającą aż 30 lat pozbawienia wolności, sankcję karną, w marcu 2021 r. przyszedł czas na wydanie przez Międzynarodowy Trybunał Karny decyzji reparacyjnej na podstawie art. 75 SMTK⁵³. Tym samym po T. Lubandze, G. Katandze oraz A. Al Mahdim, B. Ntaganda stał się czwartym skazanym, który został pociągnięty do odpowiedzialności odszkodowawczej przed MTK. Biorąc pod uwagę fakt, iż jego procesowe starania o uchylenie wyroków wydanych w I instancji nie przyniosły zamierzonych skutków (por. pkt 4 tego opracowania), analizowana poniżej decyzja odszkodowawcza ma szanse przynieść realną pomoc ofiarom zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości, których sprawcą był B. Ntaganda⁵⁴.

Mandat Międzynarodowego Trybunału Karnego nie ogranicza się wyłącznie do tradycyjnej funkcji sądowego organu karnego, tj. nakładania sankcji karnych na sprawców przestępstw. Chociaż jest to – niewątpliwie – jego funkcja podstawowa, *ratio* Trybunału nie

⁵³ *The Prosecutor v. Bosco Ntaganda*, Reparations Order, ICC-01/04-02/06-2659, 8 marca 2021 r.

⁵⁴ Sytuacja byłaby jednak diametralnie odmienna, gdyby B. Ntaganda został uniewinniony przez Izbę Odwoławczą MTK. Wówczas zaszłaby bowiem sytuacja analogiczna do tej ze sprawy J.P. Bemby. W decyzji reparacyjnej, Izba Orzekająca MTK także odnotowała ten problem. Wskazała jednak zarazem na instytucjonalne komplikacje, które zaszłyby w przypadku zulekania z wydaniem tej decyzji aż do wyroków Izby Odwoławczej. Chodziło mianowicie o upływ kadencji sędziów MTK orzekających w tej sprawie. Zwrócono także uwagę na dobrostan ofiar i potrzebę przyspieszenia procesu reparacyjnego dla realizacji jego podstawowych celów. Por. Ibidem, pkt. 5-6. Tak czy inaczej, wskazana decyzja może być uznana za kolejny dowód wysoce problematycznego charakteru fazy reparacyjnej postępowania przed MTK, jako że zostaje ona zainicjowana w zasadzie od razu po wydaniu wyroku o winie sprawcy w pierwszej instancji. Powoduje to, że w większości przypadków faza reparacyjna będzie toczyła się nie tylko równoległe do fazy sankcyjnej prowadzącej do wydania wyroku o karze, ale także fazy odwoławczej w odniesieniu do wyroku głównego. Może się więc okazać, że postępowanie reparacyjne, które pociąga za sobą koszty, angażuje ofiary i niewątpliwie budzi w nich nadzieję na konkretną pomoc, okaże się zupełnie bezowocne, jeżeli oskarżony zostanie uniewinniony przez Izbę Odwoławczą MTK. O tym, jakie może mieć to skutki z perspektywy ofiar i ich potencjalnej wtórnej wiktylizacji świadczą jednoznacznie głosy samych ofiar we wspomnianej już wcześniej sprawie Bemby. Niemniej, jak się zdaje dalekim od ideału remedium byłoby przyjęcie rozwiązania, zgodnie z którym rozpoczęcie fazy reparacyjnej postępowania następowałoby dopiero z momentem uzyskania przez wyrok o winie prawomocności (np. oddalenia apelacji sprawcy).

wyczerpuje się wyłącznie w sprawiedliwości punitywnej, obejmując ponadto idee sprawiedliwości restoratywnej. Sukces Trybunału wymaga uwzględnienia obu płaszczyzn.

Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem MTK, reparacje należy postrzegać z dwóch punktów widzenia. Po pierwsze, reparacje mają na celu zobowiązanie winnych sprawców do naprawienia wyrządzonych przez nich szkód, a także odstraszenia (innych) potencjalnych sprawców. Po drugie, reparacje są nakierowane na wykształcenie w osobach pokrzywdzonych poczucia sprawiedliwości oraz złagodzenie negatywnych konsekwencji samych zbrodni.⁵⁵ W obu wymiarach, funkcje reparacji przyjmują zatem retro- i prospektywną postać.

W postępowaniu reparacyjnym w sprawie *Ntagandy* wzięło udział 1837 ofiar ataków oraz 284 ofiary czynów wymierzonych w dzieci-żołnierzy⁵⁶. Nie oznacza to jednak, że były to wszystkie ofiary czynów B. Ntagandy. Potencjalna liczba ofiar może być bowiem znacznie większa. Izba Orzekająca MTK trafnie odnotowała w tej mierze, iż ostateczna liczba ofiar zbrodni popełnionych przez B. Ntagandę może nigdy nie zostać ostatecznie ustalona⁵⁷. Reparacje mają zatem spełniać przytoczone powyżej cele, przy założeniu, że istnieje spore prawdopodobieństwo, iż nie pozwolą one na naprawienie szkód w całości oraz wobec wszystkich ofiar. W ten sposób pewne ogólne ideały sprawiedliwości spotykają się więc z rzeczywistością faktyczną i normatywną.

Decyzja reparacyjna zawiera kilka nowatorskich stwierdzeń. Izba Orzekająca uwzględniła wnioski i życzenia ofiar odnośnie do postaci przyjętych reparacji. Ofiary wyraźnie wskazały bowiem, które modalności nie będą spełniały ich potrzeb (m.in. reparacje symboliczne). Mając to na uwadze, a także generalną zasadę zorientowania procedury reparacyjnej na ofiary zbrodni (*victim-centred approach*)⁵⁸, Izba zdecydowała o przyznaniu ofiarom kolektywnych reparacji z indywidualnymi komponentami⁵⁹. Rozszerzyła ponadto katalog generalnych zasad w postępowaniu reparacyjnym o sześć nowych dyrektyw w stosunku do tych dotąd ustalonych w orzecznictwie MTK, w tym zwłaszcza w postępowaniu odwoławczym w sprawie Lubangi⁶⁰.

Jedną z najistotniejszych zasad postępowania jest dyrektywa nieczynienia krzywdy (*do no harm principle*), zgodnie z którą reparacje powinny być kształtowane w taki sposób, aby nie stać się ko-

⁵⁵ Por. *The Prosecutor v. Bosco Ntaganda*, Reparations Order..., pkt. 2-3.

⁵⁶ Ibidem, pkt 22.

⁵⁷ Ibidem, pkt 8.

⁵⁸ Ibidem, pkt. 45-49.

⁵⁹ Ibidem, pkt 9.

⁶⁰ Ibidem, pkt 30.

lejną formą wiktyimizacji ofiar⁶¹. U podstaw tej zasady leży zatem przeciwdziałanie wiktyimizacji wtórnej, zwłaszcza w odniesieniu do postępowania reparatornego oraz następczej implementacji decyzji reparatornej⁶². W tej mierze podkreśla się także, iż chociaż ofiary powinny być traktowane sprawiedliwie i równo (*fairly and equally*), akceptowalna jest priorytetyzacja potrzeb szczególnie podatnych (*vulnerable*) ofiar⁶³, między innymi takich jak dzieci czy ofiary przemocy seksualnej⁶⁴.

Z kolei w odniesieniu do wymiaru odpowiedzialności sprawcy, w postępowaniu przed MTK przyjmuje się zasadę, zgodnie z którą wymiar ten nie jest zależny od odpowiedzialności państwa, osób prawnych czy nawet innych osób⁶⁵. Musi być on natomiast proporcjonalny do uszczerbku poniesionego przez ofiarę w rezultacie zbrodni przypisanych danemu sprawcy. Przyjęcie tej zasady bez żadnych dodatkowych kwalifikacji jest jednak problematyczne, ponieważ zaprzecza ona generalnej funkcji odszkodowania, a także charakterowi sprawstwa zbrodni międzynarodowych, które z istoty przybiera zbiorową postać. Wobec tego, dobrze się stało, że decyzja reparatorna w sprawie Ntagandy podjęła po raz pierwszy problem potencjalnego, gdyż w praktyce mało realnego ze względu na wspomniane już wcześniej uwarunkowania faktyczne i normatywne, przekroczenia granic naprawienia szkody, a w rezultacie także bezpodstawnego wzbogacenia ofiar (*no over-compensation*)⁶⁶.

Izba Orzekająca odniosła się w tej mierze do odpowiedzialności solidarnej (*joint and several liability/responsibility in solidum*). Gdy obowiązek naprawienia szkody zostaje przypisany więcej, aniżeli jednemu tylko sprawcy, to zgodnie z dyrektywą przyjętą w sprawie Ntagandy, zakres odpowiedzialności odszkodowawczej powinien być ograniczony do tych tylko uszczerbków ofiar, które dotąd nie zostały efektywnie naprawione⁶⁷. W ramach tej zasady, niestety znacznie mniej klarownie rysuje się sytuacja normatywna samych sprawców. Czy posiadają oni bowiem także roszczenie zwrotne wobec innych sprawców za czyny, które zostały przez nich popełnione wspólnie? Jeżeli tak, to w jaki sposób mogą dochodzić zwrotu części poniesionych kosztów? Decyzja reparatorna tego zagadnienia niestety nie podejmuje. Nie wprowadza ona konkretnej metody czy ścieżki realizacji uprawnienia wynikającego z istoty odpowiedzialności solidarnej. W sprawie Ntagandy Izba Orzekająca orzekła wyłącznie,

⁶¹ Ibidem, pkt 51.

⁶² Ibidem, pkt 52.

⁶³ Ibidem, pkt 92.

⁶⁴ Ibidem, pkt. 53-67.

⁶⁵ Ibidem, pkt 96.

⁶⁶ Ibidem, pkt. 99-100.

⁶⁷ Por. Ibidem, pkt. 100, 217.

iż sprawca ten jest odpowiedzialny za cały uszczerbek poniesiony przez ofiary, niezależnie od formy sprawstwa oraz roli innych osób w popełnieniu zbrodni, które zostały (także) jemu przypisane⁶⁸.

Pomimo tych luk i niejasności, w związku z korelacją zachodzącą pomiędzy uszczerbkami poniesionymi przez ofiary, które uczestniczyły w sprawie Lubangi⁶⁹, Trybunał zdecydował, że programy reparacyjne przyjęte w tej sprawie, które prowadzą do wszechstronnego naprawienia szkody poniesionej przez ofiary pośrednie i bezpośrednie, powinny być uznane za znajdujące zastosowanie i podlegające realizacji w imieniu nie tylko T. Lubangi, ale także B. Ntagandy⁷⁰.

Nawet jeśli założenie to jest poprawne z punktu widzenia ofiar i ich roszczenia o naprawienie poniesionych przez nie szkód, wciąż niejasne pozostaje, dlaczego tylko T. Lubanga miałby ponosić koszty implementacji tych „wspólnych” programów reparacyjnych⁷¹. Idąc tym tokiem rozumowania, gdyby to B. Ntaganda został skazany jako pierwszy, sytuacja byłaby jednak odwrotna. Wówczas B. Ntaganda poniósłby bowiem koszt implementacji programów służących naprawieniu szkód i krzywd doznanych przez dzieci-żołnierzy oraz inne ofiary pośrednie. Trudno zatem nie odnieść wrażenia, że powyższe ustalenie nie zostało przez Trybunał rozważone z każdego punktu widzenia. Ponadto, chociaż w ujęciu teoretycznym sytuacja wydaje się jasna (tj. naprawione szkody nie podlegają ponownemu naprawieniu), trudno jednoznacznie określić, czy – a jeżeli tak – to do jakiego stopnia ograniczono w ten sposób zakres odpowiedzialności samego B. Ntagandy jako „beneficjenta” poprzednio wprowadzonych w życie programów reparacyjnych w sprawie Lubangi. Skoro bowiem część uszczerbków została już w ten sposób naprawiona, to trudno przyjąć – jak uczyniła to Izba Orzekająca – że odpowiedzialność Ntagandy jest rzeczywiście odpowiedzialnością w pełnym wymiarze⁷². Konkluzja ta abstrahuje od rzeczywistości normatywnej stworzonej przez MTK w sprawie

⁶⁸ Ibidem, pkt 218.

⁶⁹ Zob. także wniosek przedstawicieli ofiar w sprawie Lubangi złożony do Trybunału już po wydaniu analizowanej decyzji – *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, Joint application for information on victims involved in proceedings in both the Lubanga and the Ntaganda cases*, ICC-01/04-01/06-3487-Red, 7 kwietnia 2021 r.

⁷⁰ Według stanu na grudzień 2020 r., 933 ofiary-beneficjenci reparacji w sprawie Lubangi były także uprawnione do uzyskania reparacji w sprawie Ntagandy. Nawet ta liczba nie oddaje jednak w całości osobowego zbiegu wiktywności zachodzącego pomiędzy tymi sprawami – por. *The Prosecutor v. Bosco Ntaganda, Reparations Order...*, pkt 246.

⁷¹ O tym, że będą to programy wspólne T. Lubanga oczywiście nie mógł wiedzieć, gdy decyzja reparacyjna została wydana przez Trybunał. Tego niedociągnięcia nie zmienia także fakt, iż T. Lubanga okazał się osobą niewypłacalną, wobec czego ofiary nie uzyskały reparacji od niego. W rzeczywistości pochodziły one bowiem ze środków zgromadzonych w tym celu przez Fundusz Powierniczy MTK (por. art. 79 SMTK).

⁷² Ibidem, pkt 221.

Lubangi. Podsumowując ten wątek, należy stwierdzić, że chociaż samo dostrzeżenie przez Trybunał konieczności uwzględniania wieloosobowego charakteru sprawstwa w przypadku odpowiedzialności odszkodowawczej za zbrodnie międzynarodowe jest godne uznania i uzasadnione z perspektywy ogólnych zasad odpowiedzialności odszkodowawczej, o tyle niedosyt może budzić pewne spłylenie „solidarnościowego komponentu” w szczegółowych rozważaniach Trybunału dotyczących wymiaru odpowiedzialności konkretnych sprawców zbrodni.

Zgodnie z obowiązującymi wymogami, w decyzji reparacyjnej Izba Orzekająca zidentyfikowała natomiast poszczególne kategorie bezpośrednich i pośrednich ofiar kryminalnych czynów B. Ntagandy⁷³. Wymieniono także rozmaite formy poniesionych przez nie uszczerbków materialnych, fizycznych i psychicznych⁷⁴. Na tle wieloaspektowej i wewnętrznie zróżnicowanej wiktywności ofiar w tej sprawie, Izba Orzekająca odnotowała zarazem, jak trudne w praktyce jest przywrócenie ofiar do stanu sprzed ich wiktyimizacji⁷⁵. Mając to na względzie, podjęto decyzję o wyborze różnych modalności reparacyjnych (m.in. restytucja, kompensacja, rehabilitacja), których implementacja w założeniu powinna pozwolić na osiągnięcie wspomnianych już wcześniej celów postępowania reparacyjnego⁷⁶.

Związany z tymi programami reparacyjnymi łączny koszt naprawienia szkody wyrządzonej przez B. Ntagandę oszacowano na aż 30 milionów dolarów amerykańskich.⁷⁷ Jest to najwyższa kwota reparacji orzeczona dotąd przez Międzynarodowy Trybunał Karny. Decyzja jest obecnie przedmiotem postępowania odwoławczego⁷⁸.

8. Plan implementacji kolektywnych reparacji w sprawie Lubangi zatwierdzony

Blisko dziesięć lat temu Thomas Lubanga Dyilo został uznany za winnego zbrodni wojennych polegających na werbowaniu dzieci poniżej 15 roku życia i wykorzystywaniu ich w działaniach zbrojnych od września 2002 do sierpnia 2003 r. Za te czyny, Trybunał nałożył na niego karę 14 lat pozbawienia wolności. Wyroki o winie i karze

⁷³ Ibidem, pkt. 108-128.

⁷⁴ Ibidem, pkt 183.

⁷⁵ Ibidem, pkt 198.

⁷⁶ Ibidem, pkt. 201-213.

⁷⁷ Ibidem, pkt 247.

⁷⁸ The Prosecutor v. Bosco Ntaganda, Defence Notice of Appeal against the Reparations Order, ICC-01/04-02/06-2659, ICC-01/04-02/06-2669, 8 kwietnia 2021 r.; The Prosecutor v. Bosco Ntaganda, Notice of Appeal of the Common Legal Representative of the Victims of the Attacks against the Reparations Order, ICC-01/04-02/06-2668, 8 kwietnia 2021 r.

zostały podtrzymane przez Trybunał w 2014 r.⁷⁹ W marcu 2020 r. T. Lubanga wyszedł z kolei na wolność⁸⁰.

Odpowiedzialność karna Lubangi nie wyczerpała jednak w pełni jego odpowiedzialności za popełnione zbrodnie. Jak wspomniano już powyżej (pkt 2), oprócz sankcji karnych, MTK posiada bowiem także kompetencję do nakładania obowiązku naprawienia szkody wyrządzonej ofiarom zbrodni (art. 75 SMTK). Faza odszkodowawcza w sprawie T. Lubangi, która rozpoczęła się po wydaniu wyroku skazującego w 2012 r., dopiero teraz zmierza jednak ku końcowi.

W marcu 2021 r., MTK wydał publicznie zredagowaną wersję swojej decyzji z dnia 14 grudnia 2020 r., w której ostatecznie zatwierdzono – z niewielkimi korektami – implementację programu reparacji zbiorowych dla ofiar T. Lubangi. W programie Funduszu Powierniczego (art. 79 SMTK) przewidziano m.in. projekty ukierunkowane na ochronę zdrowia psychicznego i fizycznego oraz projekty mające na celu poprawę sytuacji społeczno-ekonomicznej, w tym szkolenia szkolne, uniwersyteckie i zawodowe, kursy językowe i wyównawcze oraz diety i inne formy wsparcia finansowego⁸¹.

Izba uznała, że proponowane projekty pozwalają na osiągnięcie większości celów wyznaczonych przez Izbę Odwoławczą (m.in. ulżenie cierpieniom spowodowanym przez zbrodnie T. Lubangi, skuteczną reintegrację byłych dzieci-żołnierzy). Izba stwierdziła, że projekty te są właściwe, ponieważ w elastyczny sposób będą odpowiadały różnicowanym i zmieniającym się potrzebom ofiar bezpośrednich i pośrednich, stosownie do ich konkretnych okoliczności. Liczba ofiar uprawnionych do odszkodowań zbiorowych w tej sprawie wynosi obecnie 1025 osób.

W marcu 2021 r. Izba podjęła ponadto decyzję o przedłużeniu do 1 października 2021 r. końcowego terminu, w którym osoby pragnące ubiegać się o odszkodowanie w związku ze zbrodniami popełnionymi przez T. Lubangę mogą zgłosić się do Trybunału⁸². Przedłużenie terminu wynika z opóźnień pandemicznych, jak i z faktu, iż nie wszystkie ofiary posiadają równy dostęp do informacji na temat

⁷⁹ Por. wcześniejsze omówienie: P. Gacka, Przegląd orzeczeń i decyzji Międzynarodowego Trybunału Karnego (kwiecień-listopad 2019 r.), „Głos Prawa. Przegląd Prawniczy Allerhanda” 2019, t. 2, nr 2(4), s. 348-352.

⁸⁰ Stanis Bujakera Tshiamala, DRC: Former warlord Thomas Lubanga freed after serving 14-year sentence, „The Africa Report”, 17 marca 2020 r. (<https://www.theafricareport.com/24712/drc-former-warlord-thomas-lubanga-freed-after-serving-14-year-sentence/>)

⁸¹ Le Procureur c. Thomas Lubanga Dyilo, Rectificatif de la Version publique expurgée de la Décision faisant droit à la requête du Fonds au profit des victimes du 21 septembre 2020 et approuvant la mise en œuvre des réparations collectives prenant la forme de prestations de services, ICC-01/04-01/06, 14 grudnia 2020 r. oraz 5 marca 2021 r.

⁸² The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, Decision on the submissions by the Legal Representative of Victims V01 in its Response to the Twelfth Report of the Trust Fund for Victims on the implementation of collective reparations, filing ICC-01/04-01/06-3500-Conf-Exp, ICC-01/04-01/06-3508, 26 marca 2021 r.

toczących się przed MTK postępowań, ich bieżącego przebiegu oraz terminów⁸³. Do powodów tego naturalnego zróżnicowania zaliczono między innymi miejsce ich zamieszkania (miasto, wieś)⁸⁴. Wielu potencjalnych beneficjentów dowiaduje się o możliwości otrzymania odszkodowania dopiero po czasie. Zasadnicze znaczenie mają także względy bezpieczeństwa⁸⁵. Wspomniane przyczyny komunikacyjnych opóźnień nie zmieniają jednak faktu, iż w przedmiotowej sprawie mowa jest o reparacjach za uszczerbki poniesione w związku z kryminalnymi czynami sprzed kilkunastu lat⁸⁶.

Istotną rolę w zakresie dystrybucji informacji, jak i pomocy ofiarom w realizacji wymogów aplikacyjnych odgrywają pełnomocnicy, jak i organy Trybunału. Od tych podmiotów wymagane jest, aby w kontaktach z ofiarami postępowały w taki sposób, by nie czynić dodatkowych szkód (*the 'do no harm' principle*)⁸⁷. Podkreśla się, iż pomoc psychologiczna oraz wzgląd na bezpieczeństwo ofiar są w tej mierze kluczowe.

Model postępowania odszkodowawczego, który dopuszcza możliwość składania wniosku odszkodowawczego przez ofiary nieuczestniczące w postępowaniu odszkodowawczym w procesowej roli pokrzywdzonego (art. 68 ust. 3 w zw. z art. 75 SMTK) można uznać za słuszny z perspektywy interpretacji zorientowanej na ofiary zbrodni (*victim-oriented*). Z drugiej jednak strony, model ten rodzi zarazem pytania dotyczące podstawy ustalania zakresu obowiązku odszkodowawczego samego sprawcy. Skoro Trybunał nie miarkuje bowiem odpowiedzialności odszkodowawczej wyłącznie na podstawie dowiedzionych uszczerbków poniesionych przez ofiary-pokrzywdzonych⁸⁸, lecz uwzględnia także uszczerbki innych ofiar, nie posiadając jednakże szczegółowych informacji na ten temat⁸⁹, to odpowiedzialność sprawcy jest niechybnie określana na podstawie domniemań dotyczących zarówno szkód, jak i kosztów ich naprawienia⁹⁰. Orzecznictwo MTK jest pod tym względem niejednorodne,

⁸³ Ibidem, pkt 14.

⁸⁴ Ibidem, pkt 10.

⁸⁵ Ibidem, pkt 9.

⁸⁶ We wcześniej wspomnianej decyzji Trybunał odnotował, że potrzeby ofiar uległy zmianom na przestrzeni lat – Le Procureur c. Thomas Lubanga Dyilo, Rectificatif de la Version..., pkt 118 („La Chambre est en outre consciente que les besoins des victimes ont évolué au fil des années”).

⁸⁷ The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, Decision on the submissions..., pkt 19.

⁸⁸ Przez ofiary-pokrzywdzonych rozumiem te ofiary, których wniosek złożony w ramach toczącego się postępowania został zaakceptowany przez Trybunał. W ten sposób uzyskały one status procesowy osób pokrzywdzonych.

⁸⁹ Por. Le Procureur c. Thomas Lubanga Dyilo, Rectificatif de la Version publique..., pkt 96 („Malgré tous les efforts déployés, le Fonds n'a pas été en mesure de présenter une estimation du montant nécessaire à la réparation du préjudice causé par les crimes dont M. Lubanga a été reconnu coupable”).

⁹⁰ W 2017 r. Trybunał nałożył na T. Lubangę obowiązek naprawienia szkód w wysokości 10 milionów dolarów amerykańskich, z czego tylko 3,4 miliona wynikała z miarkowania uszczerbków poniesionych przez 425 ofiar, a reszta miała być wykorzystana dla pokrycia szkód poniesionych przez ofiary, które dopiero zostaną zidentyfikowane w przyszłości.

gdyż albo przyjmuje zasadę, iż zakres obowiązku odszkodowawczego jest ograniczony do tych ofiar, które złożyły stosowny wniosek na etapie postępowania przed MTK (np. sprawa G. Katangi), albo przyjmuje model, w którym obowiązek ten nie jest (wyłącznie) sprzężony z wnioskami ofiar złożonymi na etapie postępowania odszkodowawczego (np. sprawa Lubangi).

Ze względu na przyjęcie tego drugiego modelu w sprawie Lubangi, ofiary zbrodni popełnionych przez tego sprawcę, które do października 2021 r. złożą stosowny wniosek, będą mogły zostać objęte programem reparacyjnym MTK w tej konkretnej sprawie. Ich dokładna liczba wciąż nie jest więc znana.

9. Postępowanie odwoławcze w sprawie Bosco Ntagandy zakończone

W marcu 2021 r. Izba Odwoławcza MTK wydała dwa wyroki potwierdzające wcześniejsze decyzje Izby Orzekającej dotyczące winy (zbrodnie wojenne i zbrodnie przeciwko ludzkości) i kary 30-tu lat pozbawienia wolności nałożonej na B. Ntagandę⁹¹.

Pierwszy wyrok potwierdzający winę oskarżonego został zażalenie przez B. Ntagandę oraz Prokuratora MTK. Izba Odwoławcza szczegółowo odniosła się do zarzutów, lecz ostatecznie je odrzuciła. Zamiast analizować częściowe ustalenia Izby Odwoławczej, bardziej zasadne jest jednak podkreślenie kilku szczególnie istotnych ustaleń poczynionych przez Trybunał na samym wstępie tego wyroku.

Po pierwsze, Izba Odwoławcza podkreśliła, że decyzje wydawane na podstawie art. 40 SMTK⁹² nie są objęte zakresem postępowania odwoławczego⁹³. Z perspektywy zarzutów, które mogą być podnoszone przy odwoływaniu się od wyroku wydanego w pierwszej instancji (np. naruszenia standardu niezależności przez sędziego), nie oznacza to jednak, iż niezależność sędziowska nie ma w ogóle znaczenia, gdy idzie o treści apelacji. Przeciwnie, stanowi ona element zasady

⁹¹ The Prosecutor v. Bosco Ntaganda, Judgment on the appeals of Mr Bosco Ntaganda and the Prosecutor against the decision of Trial Chamber VI of 8 July 2019 entitled 'Judgment', ICC-01/04-02/06 A A2, 30 marca 2021 r.; The Prosecutor v. Bosco Ntaganda, Judgment on the appeal of Mr Bosco Ntaganda against the decision of Trial Chamber VI of 7 November 2019 entitled 'Sentencing judgment', ICC-01/04-02/06 A3, 30 marca 2021 r. Por. także: P. Gacka, Przegląd orzeczeń i decyzji Międzynarodowego Trybunału Karnego (kwiecień-listopad 2019 r.), „Głos Prawa. Przegląd Prawniczy Allerhanda” 2019, t. 2, nr 2(4), s. 352.

⁹² Art. 40 SMTK dotyczy niezawisłości sędziowskiej. Jego ustęp 4 wskazuje: „Wszystkie kwestie dotyczące stosowania ustępów 2 i 3 są rozstrzygane bezwzględną większością głosów sędziów. Jeżeli sprawa dotyczy danego sędziego, nie bierze on udziału w podejmowaniu decyzji”.

⁹³ The Prosecutor v. Bosco Ntaganda, Judgment on the appeals of Mr Bosco Ntaganda and the Prosecutor against the decision of Trial Chamber VI of 8 July 2019..., pkt. 3 oraz 85. W przedmiotowej sprawie było to związane z kontrowersyjną decyzją sędzi Ozaki o przyjęciu stanowiska ambasadora Japonii w Estonii pomimo pełnienia funkcji sędziego MTK.

sprawiedliwości proceduralnej (*fairness*), a zatem może być przedmiotem analizy na podstawie art. 81 ust. 1 pkt b (iv) SMTK⁹⁴.

Po drugie, Izba stwierdziła, że stawiane sprawcy zarzuty (art. 74 ust. 2 SMTK⁹⁵) muszą być sformułowane w taki sposób, aby sędziowie oraz strony i inni uczestnicy byli w stanie ocenić, które wydarzenia historyczne, w toku których popełniono przestępstwa podlegające jurysdykcji Trybunału, stanowią część zarzutów, a które nie⁹⁶.

Po trzecie, mimo że definiujący różne formy zbrodni przeciwko ludzkości art. 7 SMTK wprowadza wymóg kontekstowy, zgodnie z którym atak musi być skierowany przeciwko ludności cywilnej, nie oznacza to, że ludność cywilna musi stanowić podstawowy „przedmiot” ataku⁹⁷. Z tego względu, łącznik pomiędzy „atakami” a „ludnością cywilną” powinien być rozumiany jako czynnik obiektywny („fakt”), a nie oceniany przez wzgląd na zamiar czy motyw sprawcy⁹⁸. Innymi słowy, istotny jest rezultat ataku, nie zaś zamierzenie towarzyszące atakowi.

Po czwarte, chociaż problem odróżnienia kombatanów od cywilów może powstać przy ustalaniu, czy ludność cywilna jako taka była obiektem ataku, takie trudności nie mogą uzasadniać ataków na całą grupę etniczną bez rozróżnienia na ludność cywilną i kombatanów⁹⁹.

Po piąte, wyrok skazujący nie może opierać się wyłącznie lub w decydującej mierze na zeznaniach świadka, któremu oskarżony nie miał możliwości zadać pytań, ani który nie mógł zostać przesłuchany w trakcie śledztwa czy na rozprawie¹⁰⁰. W praktyce zasada ta oznacza, że uprzednio nagrane zeznania nie mogą stanowić pierwszorzędnej podstawy skazania za określoną zbrodnię.

Po szóste, dla uznania oskarżonego za współsprawcę przestępstwa zabójstwa lub zgwałcenia, do których doszło w określonym terminie i miejscach, nie trzeba dowodzić, że sprawca znał szczegóły tych wydarzeń, w tym i tego, czy i jakie konkretne czyny zostały popełnione. Zdaniem Izby, należy natomiast ustalić, że dana osoba posiadała *mens rea* w odniesieniu do zbrodni popełnionych w ramach realizacji wspólnego planu¹⁰¹.

⁹⁴ Ibidem, pkt. 3 oraz 87. Przepis ten odnosi się do następującej przesłanki: „jakakolwiek inna okoliczność naruszająca rzetelność i wiarygodność postępowania lub orzeczenia”.

⁹⁵ „Orzeczenie Izby Orzekającej oparte jest na ocenie dowodów i całego postępowania. Orzeczenie nie może wykraczać poza granice faktów i okoliczności zawartych w zarzutach oskarżenia i uzupełnieniu tych zarzutów. Trybunał opiera swoje orzeczenie wyłącznie na dowodach przedstawionych i ujaśnionych na rozprawie”.

⁹⁶ *The Prosecutor v. Bosco Ntaganda, Judgment on the appeals of Mr Bosco Ntaganda and the Prosecutor against the decision of Trial Chamber VI of 8 July 2019...*, pkt 5.

⁹⁷ Ibidem, pkt 7.

⁹⁸ Ibidem.

⁹⁹ Ibidem, pkt 9.

¹⁰⁰ Ibidem, pkt 16.

¹⁰¹ Ibidem, pkt 23.

Drugi wyrok dotyczący sankcji karnej został zaskarżony tylko przez B. Ntagandę, który sformułował w sumie kilkanaście zarzutów odnoszących się do błędów co do prawa i faktów. Wszystkie zarzuty zostały przez Izbę odrzucone¹⁰². Odnośnie do roli Izby Odwoławczej przy rozpoznaniu odwołania od wyroku dotyczącego sankcji karnej, podkreślono, że nie jest nią zastąpienie Izby Orzekającej poprzez zbyt inwazyjną ocenę jej rozumowania, nawet jeśli Izba Odwoławcza doszłaby do odmiennych wniosków¹⁰³. Nie oznacza to jednak swojej „spolegliwości” wobec ustaleń poczynionych na etapie wyznaczania sankcji karnej¹⁰⁴. Stwierdzenie błędu i jego ocena z perspektywy sankcji nałożonej na sprawcę będą wyznaczały formę i wymiar tej interwencji¹⁰⁵.

Wyrok zawiera kilka interesujących ustaleń o generalnym charakterze. Odnosząc się do wpływu „udziału” w sprawstwie zbrodni na wymiar sankcji karnej, Izba Odwoławcza stwierdziła chociażby, iż sprawstwo pośrednie nie oznacza niższego stopnia zawinienia. Nawet jeśli sprawca nie brał zatem bezpośredniego udziału w fizycznym popełnieniu zbrodni, które zostały mu następnie przypisane, to nie musi to wpływać na wymiar jego odpowiedzialności karnej¹⁰⁶. Ponadto w przypadku zbrodni o charakterze formalnym, uszczerbek poniesiony przez ofiary może być wzięty pod uwagę przy określaniu sankcji karnej, o ile spełnione zostaną kryteria normatywne i kauzalne przyjmowane powszechnie w orzecznictwie MTK¹⁰⁷.

Oprócz zastrzeżeń Ntagandy dotyczących wykorzystania i oceny dowodów¹⁰⁸ oraz przeprowadzonej przez Izbę Orzekającą rzekomo błędnej analizy okoliczności obciążających, Izba odrzuciła także zarzuty dotyczące okoliczności łagodzących, takich jak ratowanie życia żołnierzy¹⁰⁹, czy cierpienie i dyskryminację, których B. Ntaganda miał doznać w związku z ludobójstwem w Rwandzie¹¹⁰. Zdaniem Izby Odwoławczej, osobiste doświadczenia Ntagandy nie zmniejszają stopnia zawinienia, biorąc pod uwagę wagę przestępstw, za które został skazany¹¹¹.

¹⁰² The Prosecutor v. Bosco Ntaganda, Judgment on the appeal of Mr Bosco Ntaganda against the decision of Trial Chamber VI of 7 November 2019 entitled ‘Sentencing judgment’..., pkt 9.

¹⁰³ Ibidem, pkt 28.

¹⁰⁴ Ibidem, pkt 29-30.

¹⁰⁵ Ibidem, pkt 32.

¹⁰⁶ Ibidem, pkt 45.

¹⁰⁷ Ibidem, pkt. 100-104.

¹⁰⁸ Np. Ibidem, pkt. 248-250.

¹⁰⁹ Ibidem, pkt. 141, 157.

¹¹⁰ Ibidem, pkt. 158, 175.

¹¹¹ Ibidem, pkt 173.

10. Wyrok uniewinniający Laurenta Gbagbo oraz Charlesa Blé Goudé podtrzymany

Przedmiotem procesu karnego jest przede wszystkim ustalenie, czy oskarżony jest winny popełnienia zarzucanych mu przez urząd prokuratorski zbrodni. Nie inaczej jest w postępowaniu przed MTK. W jednym z poprzednich numerów „Głosu Prawa” wskazywałem już, że wbrew – jak się zdaje – dominującemu przekonaniu, procesy karne o zbrodnie międzynarodowe nie zawsze kończą się wyrokami skazującymi¹¹².

W marcu 2021 r. Izba Odwoławcza wydała wyrok, w którym podtrzymała wyrok uniewinniający L. Gbagbo oraz C. Blé Goudé ze stycznia 2019 r.¹¹³ Tym samym odrzucono dwa zarzuty Prokurator MTK, wedle których decyzja Izby Orzekającej (i) naruszyła wymogi prawne wynikające z art. 74 ust. 5 SMTK¹¹⁴ oraz (ii) została podjęta bez odpowiedniego określenia i zastosowania standardu oceny materiału dowodowego¹¹⁵.

Izba Odwoławcza stwierdziła między innymi, że wyrok prowadzący do uniewinnienia oskarżonego – w efekcie wniosku o oddalenie sprawy (*no case to answer motion*) – jest objęty zakresem normowania art. 74 Statutu¹¹⁶. W takim przypadku, odpowiednia Izba podejmuje decyzję o uniewinnieniu w oparciu o ustalenie, iż na danym etapie postępowania strona oskarżycielska nie przedstawiła dowodów potwierdzających postawione zarzuty¹¹⁷. W praktyce prowadzi to jednak do sytuacji, w której podstawa prawna decyzji właściwej Izby Trybunału będzie różniła się w zależności od treści decyzji wiążącej postępowanie dotyczące wniosku o oddalenie sprawy. W przypadku wyroku uniewinniającego taką podstawę będzie bowiem stanowił wspomniany już art. 74 SMTK, zaś w przypadku oddalenia wniosku obrony będzie to art. 64 SMTK¹¹⁸. To też będzie prowadziło do dwóch odmiennych ścieżek odwoławczych w zależności od treści sentencji (art. 81 ust. 1 SMTK oraz art. 82 ust. 1 pkt d SMTK kolejno)¹¹⁹.

¹¹² P. Gacka, Przegląd orzeczeń i decyzji Międzynarodowego Trybunału Karnego, „Głos Prawa. Przegląd Prawniczy Allerhanda” 2019, t. 2, nr 1(3), s. 73-77.

¹¹³ The Prosecutor v. Laurent Gbagbo and Charles Blé Goudé, Judgment in the appeal of the Prosecutor against Trial Chamber I's decision on the no case to answer motions, ICC-02/11-01/15 A, 31 March 2021.

¹¹⁴ Przepis ten stanowi: „Orzeczenie sporządza się na piśmie; powinno ono zawierać pełny opis ustaleń dowodowych i wniosków Izby Orzekającej wraz z uzasadnieniem. Izba Orzekająca wydaje jedno orzeczenie. W razie braku jednomyślności orzeczenie Izby Orzekającej powinno zawierać opinie większości i mniejszości sędziów. Orzeczenie lub jego streszczenie ogłasza się publicznie”.

¹¹⁵ The Prosecutor v. Laurent Gbagbo and Charles Blé Goudé, Judgment in the appeal..., pkt. 11 oraz 91-92.

¹¹⁶ Ibidem, pkt 109.

¹¹⁷ Ibidem, pkt 111.

¹¹⁸ Art. 64 SMTK określa funkcje i uprawnienia Izby Orzekającej. Por. Ibidem, pkt 113.

¹¹⁹ Ibidem.

Odnosząc się do prokuratorskiego zarzutu naruszenia art. 74 ust. 5 SMTK¹²⁰, Izba Odwoławcza stwierdziła, iż chociaż Trybunał powinien co do zasady wydawać jednocześnie wyrok i jego uzasadnienie, opóźnienie nie musi konieczne unieważniać całego procesu¹²¹. Wręcz przeciwnie, może istnieć przekonujące uzasadnienie takiego rozdzielenia w szczególnych okolicznościach sprawy – najbardziej oczywista jest sytuacja, gdy w grę wchodzi wolność niewinnionego oskarżonego¹²².

Należy ponadto nadmienić, że wyrok nie został wydany jednoznacznie. Przeciwnie, dołączono do niego aż pięć opinii, co świadczy o rozbieżnych ocenach sędziów Izby Odwoławczej. Szczególnie istotne w tym względzie są głosy sprzeciwu wyrażone przez sędziów Ibáñez oraz Bossa, które w zgłoszonych zdaniach odrębnych przychyliły się do uwzględnienia apelacji Prokuratora MTK od wyroku Izby Orzekającej MTK¹²³.

¹²⁰ Uzasadnienie orzeczenia zostało opublikowane 6 miesięcy po wydaniu ustnej decyzji (16 lipca i 15 stycznia 2019 r.) i – według Prokurator MTK – nie stanowiło „jednej decyzji” zgodnie z art. 74 ust. 5 SMTK, jako że uzasadnienie (*reasons*) nie zostało wydane wraz z werdyktem.

¹²¹ The Prosecutor v. Laurent Gbagbo and Charles Blé Goudé, Judgment in the appeal..., pkt 165.

¹²² Ibidem, pkt. 162, 165-166.

¹²³ Por. Dissenting Opinion of Judge Solomy Balungi Bossa on Grounds One and Two oraz Dissenting Opinion of Judge Luz del Carmen Ibáñez Carranza to the Judgment on the appeal of the Prosecutor against the oral verdict of Trial Chamber 1 of 15 January 2019 with written reasons issued on 16 July 2019.